

גרשון אינגבר

יוסף שב לבור

"ויראו אחי יוסף כי מת אביהם,

ויאמרו לו ישטמנו יוסף

והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו" (בראשית נ', טו)

הפסוק הזה מוקשה מכמה סיבות:

א. מיקומו הכרונולוגי

התורה סיפרה לנו על מותו של יעקב כבר חמישה עשר פסוקים קודם לכן (בראשית מ"ט, לג). ובינתיים עברו ארבעים ימי החנוטים, ועוד שלושים ימי הבכי, ועוד ימי מסע ההלוויה, ימי הקבורה, והאבל, והחזרה מצרימה, ואחרי כל זה בא הכתוב להודיענו: "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם"? לא ייתכן שזהו סדר הדברים ובאיחור כה רב "נודע" לאחים כי מת אביהם, שהרי התורה מעידה במפורש שהאחים היו נוכחים בעת מותו של יעקב: "ויכל יעקב לצאת את בניו... ויגוע ויאסף אל עמיו" (בראשית מ"ט, לג).

הקושי מחריף כאשר מוצאים במקרא דוגמא דומה למיקום כרונולוגי נכון. המדובר במותו של אהרן (במדבר כ', כח-כט): "וימת אהרן שם בראש ההר, וירד משה ואלעזר מן ההר ויראו כל העדה כי גוע אהרן..."

רשיי על הפסוק "ויראו כל העדה" וגוי מביא את המדרש רבה: "כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא יורד, אמרו היכן הוא אהרן, אמר להם משה, אמרו מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה יסלוט צו מלאך המות, מיד נקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה, ראו והאמינו".

מצינו אי"כ צמידות בין ההודעה על ראיית העם "כי גוע אהרן" ובין הראייה המעשית בשטח, לעומת ההפרדה בעניין יעקב ובניו בפסוקנו.

ב. היעדר קשר פנימי

הפסוק (טו) בנוי משני חלקים, כאשר בעזרת וא"י החיבור ("ויאמרו") נוצר קשר בין שני חלקיו. ותימה הוא מה הקשר הלוגי בין ראיית אחי יוסף כי מת אביהם ובין חלקו השני של הפסוק המביע את חששם של האחים לנקמה אפשרית מצידו של יוסף?

ג. "ויראו אחי יוסף"

וכי "אחי יוסף" בלבד ראו "כי מת אביהם"? יוסף לא ראה? כל מצרים לא ראו? ועוד, מדוע מיוחסים השבטים דווקא ליוסף אחיהם ולא ליעקב אביהם, הרי באותה מידה היה ניתן להיכתב "ויראו בני יעקב כי מת אביהם", או קצר יותר "ויראו כי מת אביהם".

והקושי הנייל הינו לגיטימי, שכן מצינו פעמים רבות כשהתורה מייחסת דמות מסוימת דווקא לאחיה, מתעכבים חז"ל להבין פישרה של התייחסות זו, כגון (שמות

ט"ו, כ): "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן" — "לפי שמסר נפשו עליה כשנלטרעה נקראה על שמו" (רש"י). וכן (שמות ו', כג): "ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה" — "מכאן למדנו הנושא אשה צריך לצדוק בלחיה" (רש"י). וכן (בראשית כ"ח, ט): "וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל אחות נביות על נשיו לו לאשה" — "ללמדך שהשיאה נביות לחיה" (רש"י).

ד. "ויראו" במשמעות ויבינו

הקשיים הני"ל רלוונטיים בעיקרם גם אם נשתמש במילה "ויראו" במובנה הנוסף: **ויבינו**. למה הבינו רק עכשיו? איזה אירוע התרחש שעורר את חששם לנקמת יוסף ושגרם להם להבין כי מת אביהם. (וראה **ראייה** במובן **הבנה** בקהלת א', טז: "ולבי ראה הרבה חכמה ודעת", וכן במסכת תמיד לב, ע"א: "איזהו חכם הרואה את הנולד").

ביחסה את השבטים ליוסף, "ויראו אחי יוסף", רומזת לנו התורה שיש לחפש את הפתרון לקשיים שהזכרנו לעיל אצל יוסף. פעילות מסוימת של יוסף היא שגרמה לאחים לחשוב לנקמה. מהי פעילות זו? מדרש תנחומא, להלן, מציע לנו פתרון.

מדרש תנחומא — יוסף שב לבורו ומברך

מדרש תנחומא מבחין בקשיים ואומר:

"ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. ומה ראו עתה שפחדו? אלא שראו בעת שחזרו מקבורת אביהם שהלך יוסף לברך על אותו הבור שהשליכוהו אחיו בתוכו וברך עליו, כמו שחייב אדם לברך על מקום שנעשה לו נס, 'ברוך המקום שעשה לי נס במקום הזה', וכיון שראו כן, אמרו עכשיו שמת אבינו 'לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו'".

לשיטת התנחומא, "ויראו אחי יוסף" לא נסוב על "כי מת אביהם", אלא שראו שהלך יוסף לברך על אותו הבור שהשליכוהו אחיו בתוכו וברך 'ברוך' שעשה לי נס במקום הזה. והקטע "כי מת אביהם" נסוב על המשך הפסוק, כך: "כי מת אביהם" אמרו: "לו ישטמנו יוסף...", ומשמעות הדברים: האחים חוששים לנקמה כי מת אביהם ואין מי שיגן עליהם.

אולם המדרש שבא ליישב, יצר קושי חדש. כיצד מסביר המדרש את חששם של האחים בעקבות ברכתו של יוסף על הבור? הרי 'חייב אדם לברך על מקום שנעשה לו נס' (שו"ע, או"ח, סימן רי"ח, ד'). ועל כן איזו חריגה הייתה במעשהו של יוסף שגרם להתעוררות האחים לחשוב מפניו? הרי יוסף נהג כדין ואז לכאורה אין מקום לחששם של האחים.

יוסף משנה את מסלול החזרה למצרים

הבנת המדרש צריכה להתבסס על הבנת המשמעות הגיאוגרפית להליכת יוסף לברך על הבור שהושלך לתוכו. נתבונן במפת כרטא המצורפת לסוף מאמר זה, ונראה שאזור שכם — דותן לא נמצא כלל במסלול מצרים — חברון, כי אם צפונית לחברון. על כן פשוט הוא, שכדי להגיע עם סיום ההלוויה אל הבור שהושלך לתוכו יש לשנות

את מסלול החזרה למצרים, ובמקום לפנות **דרומה** לעבר מצרים, יש לפנות **צפונה** לעבר אזור שכם – דותן.

מבט נוסף במפה מגלה לנו, שכדי להגיע ממערת המכפלה אל הבור מתחייבת סטייה של כ-100 ק"מ בכיוון ההפוך למסלול חברון – מצרים, וסטייה כזו כבר אינה מתיישבת עם הצורך ההלכתי, שכן ההלכה מחייבת את הרואה מקום שנעשה לו נס לברך – בדיעבד! אבל לא מצינו שיתחייב לכתחילה להגיע למקום שנעשה לו נס ולברך. ההליכה של יוסף אל הבור, תוך כדי סטייה משמעותית מן המסלול המתחייב, תוך כדי הפניית כל הלוגיסטיקה הכבדה של צבא מצרים צפונה במטרה לברך על הבור ללא צורך הלכתי **היא** שעוררה את חששם של האחים לנקמה, והיא שהעניקה למסלול החזרה למצרים את מימדיה הבעייתיים. הברכה עצמה על הבור הינה הנקודה הפחות קריטית בשיקולי האחים שכן כאשר כבר הגיע לבור בוודאי שהתחייב בברכה.

הביטוי "ויראו אחי יוסף" על שתי משמעויותיו (ראה והבן) משתלב היטב בהבנת האירוע, אחי יוסף ראו את שינוי המסלול לעבר הבור שהשליכו לשם את יוסף ונדמה להם שיוסף שולח להם בכך מסר ברור שהוא לא שכח את מעשה המכירה, "עדיין הוא זוכר מה שעשינו לו" (בעל הטורים), ו"עדיין יש שנאה טמונה בלבו" (דעת זקנים מבעלי התוס'). הם גם מבינים שנקמתו של יוסף אינה בגדר דבר ערטילאי, היא יכולה להפוך בהחלט לעובדה ממשית כיוון שהינם חסרי מגן בעקבות מות אביהם. המשמעות של מות האב והשלכותיה סוף סוף חודרים להכרתם.

הביטוי "ויראו" במשמעות פחד ויראה נסבל אף הוא. אמנם בדרך כלל יופיע הביטוי במשמעות זו בשני יוד"ן אך מצינו גם ביו"ד אחת: "וכל העם ישמעו ויראו" (דברים י"ז, ג); "ויראו אותו כאשר יראו את משה" (יהושע ד', יד); "וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלישת' האלה ויחתו ויראו מאוד" (שמואל א', י"ז) ועוד. מכל מקום הביטוי במשמעות זו אף הוא משתלב היטב כביטוי לחששם של האחים לסגירת המעגל שהתחיל עם השלכת יוסף לבור ומכירתו לעבד.

יעדים נוספים בפנייתו של יוסף צפונה

ההשלכות של שינוי המסלול על התפתחות יחסי יוסף ואחיו מנקודת מבטם של האחים – מובנות, אולם, מבחינתו של יוסף עדיין נשאר תמוה מדוע הוא מחליט לסטות ממסלולו מרחק כה רב? האמנם רק כדי לברך "ברוך שעשה לי נס במקום הזה"? זה לא נשמע סביר בדיוק מאותן סיבות הגיוניות שעוררו את חששות האחים מפניו.

ברצונו להציע את ההסבר הבא: ליוסף היו עוד כמה סיבות טובות לחזור מצרימה דרך צפון, פרט לרצונו לברך על הבור.

א. יוסף שואף להתפלל במקומות הקדושים — מקום המקדש ובית אל

יוסף מודע לכך שנוכחותו בארץ לרגל קבורת אביו הינה בלתי חוזרת, את שארית ימיו יאלץ לבלות במצרים. זוהי הזדמנות אחרונה שלו להתפלל במקומות הקדושים. הגמרא (סנהדרין צה) מספרת לנו על יעקב: "כתיב 'ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה' (רש"י: "אלמלא לא לחן") וכתיב: 'ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש' (רש"י: "משמע שעדיין לא הגיע לחן אלא שהיה ציית אל"). נמצאים המקראות סותרים זה את זה. אלא, "כי מטא לחן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו, בעי למיהדר, כיון דהרהר בדעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא, מיד 'ויפגע במקום'".

המרחק מחן לירושלים הינו כ-700 ק"מ (אטלס כרטא), זהו מרחק עצום כדי לחזור ולהתפלל במקומות הקדושים, מה עוד שצפויות ליעקב הזדמנויות נוספות להתפלל עם חזרתו לארץ, אעפ"כ שקל לחזור. בדיעבד, מתברר שהשיקול היה מוצדק שהרי הקב"ה נענה לו וקפצה לו הארץ.

רש"י על הביטוי "בן זקונים" (בראשית ל"ז, ג) אומר: "כל מה שלמד משם ועצר מסר לו", יש בכך הודאה מפורשת שבין יעקב ויוסף התפתחו גם יחסי רב ותלמיד. על כן נראה הדבר כפשוטו שיוסף ספג מאביו ערכה וחשיבותה של תפילה במקומות הקדושים, ואף הוא שקל בדומה לאביו, בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים": אפשר אני קרוב למקום שהתפללו בו אבותי, ואני לא אתפלל בו? מה עוד שיוסף נדרש למרחקים קצרים בהרבה, כ-30 ק"מ ממערת המכפלה לירושלים, ועוד כ-20 ק"מ מירושלים לבית אל.

ב. יוסף עולה ל"קבר אבות"

המנהג בישראל לעלות על "קבר אבות" ולהתפלל במקום הינו בעל שורשים עתיקים. וכבר הגמרא (סוטה לד, ע"ב) מספרת לנו על כלב בן יפונה שהלך ונשתטח על קברי אבות (בחרון), אמר להן: "אבותי, ביקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים". על השאלה מדוע יהושע לא עלה להתפלל על קברי אבות, עונה הגמרא: "יהושע כבר בקש משה עליו רחמים, שנאמר 'ויקרא משה להושע בן נון יהושע', יה יושיעך מעצת מרגלים". ואומר על כך רש"י: "יהושע לא הולך לילך שכנע ציקש עליו משה רחמים". מלשוננו של רש"י משמע, אולי, שאף צריך לעלות על קברי אבות ולהתפלל לרחמי שמים.

יעקב עצמו מגלה ליוסף לפני מותו את הערך הסגולתי שיש למתפלל על קבר רחל בעת צרה, כפי שמספר לנו רש"י (בראשית מ"ח, ז):
 "ואקברה שם (בדרך אפרת היא בית לחם), ...דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם שמהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נצוראדן והיו עוזרים דרך שם, ויאלץ רחל על קברה וזוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר (ירמיהו ל"א): 'קול צרמה נשמע' (נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה) 'והקצ"ה משיבה יש סכר לפעולתך וגו' ושנו צנים לגבולס".

ובמדרש (בי"ר, פ"ב, יא) בלשון כללית יותר: "מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת? אלא צפה שהגליות עתידות לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים הה"ד (ירמיהו ל"א) 'קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה'".

וללא ספק, גם יוסף מרגיש בחזרתו זו למצרים ירידה לגלות! ומה נכון יותר מאשר לעלות על קברה של רחל אמו ולבקש על עצמו רחמים. מה שיהיה נכון לגבי עם ישראל הגולה מארצו בוודאי נכון גם לגבי יוסף.

ג. יוסף מבצע מעשה קניין בשכם

יוסף זכה לקבל את העיר שכם כמתנה אישית מאביו שנאמר: "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית מ"ח, כב). רש"י על אתר: "לפי שאלה טורח להחזיק בקבורתי, וגם אני נתתי לך נחלה שתיקצר בה, ואיזו, זו שכם שנאמר (יהושע כ"ד) ואת עמנות יוסף אשר העלו בני ישראל קברו בשכם".

יוסף מבין שזוהי ההזדמנות היחידה שלו לממש את זכות הקניין שלו על העיר שכם שקיבל במתנה מאביו. ייתכן והקשיים שהתגלעו לפניו בעת קבורת אביו במערת המכפלה למרות שיעקב קנאה בכסף מלא מעשו, אף הם האיכו בו לממש את זכות הקניין על העיר שכם, ולו בכדי למנוע מחלוקות עתידיות בעת קבורתו שלו.

יוסף ממשיך במסעו צפונה כ-30 ק"מ נוספים מבית אל לשכם ומשלים בכך מהלך של כ-80 ק"מ מחברון. יוסף מגיע לשכם ועושה בה מעשה קניין, אם בעזרת מעשה חזקה במקום בהתאם לשיטת חכמים: "עד שיחזיק בה" (בבא בתרא ק, ע"א), ואם בעזרת מעשה הליכה בלבד לשיטת ר' אלעזר "קנה מקום הילוכו" (שם), שכן הקב"ה הבטיח לאברהם: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (בראשית י"ג, יז). וכן היא דעתם של "אור החיים": "יקום התהלך בארץ" — באה תורה ללמד שהליכה הוה חזקה, ובעל "העמק דבר": "יקום התהלך בארץ" — פעולת ההילוך עד מקום ראות עיניו היה אות לקניין.

ומה לך מעשה חזקה גדול מזה שעשה יוסף בבואו עם צבא מצרי ענק, בשליטתו המלאה, וכובש את העיר.

ד. יוסף רוצה להימנע ממארב מלחמתי של בני עשו

כשעשו שומע על פטירתו של יעקב ועל מסע ההלוויה למערת המכפלה בחברון, הוא מתארגן בראש צבא עצום, ("בילגיונין סגיאין" — יונתן בן עוזיאל, בראשית נ"ג, יג), ומתקדם אף הוא לעבר חברון במטרה למנוע את קבורת יעקב במערת המכפלה גם במחיר מלחמה עקובה מדם, כפי שמעידה הגמרא (סוטה יג, ע"א): "...שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה, תנא: כולם למלחמה באו".

1. קיימת שיטה נוספת בגמרא בבא בתרא קכג, ע"א הלומדת מהפסוק "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך" — דיני ירושה, "שני חלקים כנגד שני אחים", רש"י שם.

יוסף צפה את ההתפתחויות מראש ומתכוון לעימות הצבאי הבלתי נמנע. התורה מספרת לנו על ההכנות להלוויה: "ויעל יוסף לקבור את אביו, ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקניו ביתו וכל זקני ארץ מצרים וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו רק טפם וצאנם ובקדם עזבו בארץ גושן" (בראשית נ', ו), אומר על כך המדרש ב"ר שם: "עד כאן להספד", דהיינו, כל הנ"ל עלו לשם מתן כבוד ליעקב, "מכאן ואילך למלחמה", דהיינו האמורים להלך "ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המחנה כבוד מאד", עלו לשם מלחמה במידה ועשו יעריער על זכות הקבורה של יעקב במערת המכפלה.

ואמנם שני המחנות מתקבלים למערת המכפלה. הגמרא (סוטה יג, ע"א) מספרת לנו, שכיוון שהגיעו למערת המכפלה בא עשו והיה מעכב מלקבור את יעקב שם, מתנהל ויכוח על בעלות המערה, ונפתלי נשלח מצרימה להביא את שטר המכירה. חושים, בנו של דן היה כבד שמיעה, אמר להם: מהו זה שאין קוברים את הסב יעקב? ענו לו: זה עשו שמעכב את הקבורה עד שיביא נפתלי את שטר המכירה ממצרים. אמר להם: ועד שיבוא נפתלי יהא אבי אבא מוטל בבזיון? לקח מוט והרגו לעשו.

בעקבות פעולה זו מתאפשרת קבורת יעקב במערה. אך בין שני הצדדים מתפתחת מלחמה חזקה ביותר. ידם של בני יעקב הייתה על העליונה בזכות אותו צדיק שהתעסקו בקבורתו. במלחמה זו נשבה צפו בן אליפז בן עשו, ממפקדי הצבא של עשו בנוסף למבחר גיבורים שאף הם נשבים ומורדים מצרימה. צבאו המובס של עשו נסוג דרומה להר שעיר, (עפ"י רמב"ן ורבינו בחי, בראשית מ"ט, לא).

יוסף מבין שצבא עשו הנסוג דרומה מתארגן מחדש ליד בסיס האם בהר שעיר, ועם כוחות מחודשים ינסה לארוב למחנהו החוזר מהלווית אביו במטרה לנקום את מותו של עשו ובמטרה לשחרר את מפקדם צפו בן אליפז ואת יתר השבויים. בכדי להימנע מלהיכנס למלכודת זו יוסף מחליט לסטות מהמסלול, פונה צפונה, ואח"כ דרך שפלת החוף ודרך ארץ פלישתים חוזר למצרים.

רמז למלחמה הקשה נותנת לנו התורה: "וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העולים אתו לקבור את אביו" (בראשית נ', יד) — אומר הרמב"ן: "בא (הכתוב) לרמז שלא מת אחד מכולם **לא במלחמה** ולא בדרך" (בראשית מ"ט, לא), ובהרחבה מסוימת **רבינו בחי**: "רמז בכאן **המלחמה החזקה** שהיה להם בקבורת יעקב כי הוא ואחיו וכל העולים אתו חזרו בשלום לא נפקד מהם איש לא באותה המלחמה החזקה ולא בדרך כי עמד להם זכות הצדיק בהיותם מתעסקין בו" (בראשית נ', יד).

השיקולים הצבאיים של יוסף לא לפנות דרומה הוכחו כנכונים, שכן "אחרי שובם של האחים מצרימה התאחדו כל בני שעיר עם בני קדם ואליפז בן עשו עם אנשיו והיו לחייל כבד כחול אשר על שפת הים והלכו למצרים כדי להילחם ביוסף ולהציל את צפו מידם. וכשנודע ליוסף ולשבטים שהם באו להילחם עמם יצאו נגדם יוסף והשבטים וגיבורי מצרים ונלחמו בהם וגברו על בני שעיר, הרגו מהם רבים והנשארים ברחו חזרה להר שעיר" ("ילקוט מעם לועז" בשם יוסף בן גוריון וספר הישר).

היעדר תקשורת בין יוסף ואחיו

הסיבות האובייקטיביות שהניעו את יוסף לעבור ליד בורו ולברך, שומטות באותה מידה את הבסיס לחששם של האחים, ובכל זאת האחים חוששים – מדוע? מסביר זאת האלשיך (בראשית נ', יד): "וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו..." המילה "הוא" מיותרת שהרי כבר נאמר "וישב יוסף", אלא ללמדנו: "כיון שלא בא בחברה אתם, רק הוא לבדו והם לבדם, על כן ויראו אחיו כי מת אביהם, כי ראו הוראת רועם מיתתו, על כן אמרו 'לו ישטמנו', וכו'.

לדעת האלשיך לא התקיים דו שיח בין יוסף ואחיו להבהרת השיקולים שגרמו לסטייה מן המסלול חזרה למצרים. נתק בקשרים בין האחים גרם לרועם המוטעה ולחששם, ללא בסיס, שיוסף הולך לגמול להם על מעשה המכירה.

נראה שאפשר לבסס עוד את דברי האלשיך בעזרת הכתוב המתאר את החזרה מצרימה בלשון יחיד: "וישב יוסף מצרימה", בשעה שמן הראוי היה לכתוב בלשון רבים, כגון "וישובו יוסף ואחיו מצרימה" – אלא ללמדך, שהמחליט על מסלול החזרה היה יוסף. האחים לא היו שותפים בשיקולי בחירת המסלול ואף לא היו מודעים להם בהמשך הדרך.

בעקבות רעיונו של האלשיך נמצאים שני הפסוקים העוקבים יד וטו משולבים היטב. פסוק יד: "וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו..." המצביע על הנתק בין האחים, הוא הגורם לאמור בפסוק טו: "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם" המצביע על חששם של האחים מפני יוסף.

חששם של האחים – תהליך התפתחותי

עדיין נותר הצורך ליישב את הסדר הכרונולוגי בין פסוקים יד וטו. מיקומו של פסוק טו: "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם" ממנו למד המדרש על חששם של האחים, אחרי פסוק יד: "וישב יוסף מצרימה", מצביע לכאורה על פרק הזמן שבו התעורר חששם של האחים: אחרי שובם של האחים מצרימה, ופשוט הוא שלא כן היה סדר הדברים.

יישוב הקושי יתאפשר אם נשים לב לייחור הדברים בפסוק יד: "וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העלים אתו לקבר את אביו, אחרי קברו את אביו", הקטע המודגש הינו מיותר ומובן מאליו, וכי שבו מצרימה לפני שקברו את אביהם? יתירה על כך, הרי עניין קבורת יעקב אף מוזכר כבר בפסוק קודם (יג): "ויקברו אותו במערת שדה המכפלה". על כן נראה לומר שהייתור בא ללמדך את סדר האירועים האמיתי: חששם של האחים אירע "אחרי קברו את אביו" ולא אחרי "וישב יוסף מצרימה".

אם נרצה לסכם ולמקד את נקודת הזמן לחששם של האחים מפני יוסף הרי שניתן לומר, שהיה כאן תהליך התפתחותי: אחרי קבורת יעקב ותחילת החזרה למצרים דרך צפון התעוררו בלבם של האחים תמיהות בקשר ליעדי המסע בכיוון ההפוך. עם הגיעם לבור שלתוכו הושלך יוסף, הגיעו האחים, לדעתם, לפתרון התעלומה: יוסף עומד להשיב להם כגמולם. בעקבות חששם – שוקלים האחים לא לשוב מצרימה. גם האברבנאל מתמקד בלוח הזמנים של התפתחות חששם של האחים.

האברבנאל ער לייתור שבפסוק כב המרוחק: "וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו", שהרי כבר הוזכר שובם של האחים מצרימה כבר בפסוק המוקדם יותר (יד): "וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו...". על כן טוען האברבנאל: "ונראה ששלחו לומר זה ליוסף אחרי קבורת יעקב בהיותם כולם בארץ כנען כדי לדעת כוונתו, ואם היא רעה יישארו שמה בארץ כנען ולא ישובו עוד מצרימה... וניחמם ודבר על לבם להסיר יגונם ופחדם ואז שבו עמו מצרימה, כי לולא דבריו ותנחומיו לא היו חוזרים שמה ולזה אמר הכתוב שנית 'וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו'".

והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד
וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט
הולכים להוריד מצרימה:

